

GRZEGORZ PĄCZKA

Zakład Biologicznych Podstaw Rolnictwa,
Wydział Biologiczno-Rolniczy, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: grzegp@univ.rzeszow.pl

WYSTĘPOWANIE MODLISZKI ZWYCZAJNEJ (*MANTIS RELIGIOSA* L.) W RZESZOWIE I OKOLICACH

*Na świecie opisano około 2 300 gatunków modliszek żyjących głównie w klimacie tropikalnym i subtropikalnym. W Europie Środkowej występuje jedynie jeden gatunek – modliszka zwyczajna *Mantis religiosa* L. W Polsce jest to owad chroniony, zagrożony wyginięciem. Występuje na niewielu stanowiskach, głównie w południowo-wschodniej części naszego kraju. W ostatnich latach obserwuje się go także na nowych stanowiskach, również w okolicach Rzeszowa. W celu określenia występowania lokalnych populacji i dróg migracji gatunku istnieje potrzeba jego monitoringu. Zadanie to może być podjęte z udziałem młodych badaczy zainteresowanych przyrodą – uczestników Olimpiady Biologicznej, co przyczyni się do pogłębienia ich świadomości i wrażliwości ekologicznej.*

Słowa kluczowe: *Mantis religiosa* L., Rzeszów i okolice, świadomość ekologiczna

I. WSTĘP

Na świecie opisano do tej pory około 2300 gatunków modliszek skupionych w 434 rodzajach należących do 15 rodzin [8]. Żyją licznie w tropikach i tylko kilka gatunków znanych jest z obszaru Palearktyki. Modliszki to jedyny rząd owadów, którego wszyscy przedstawiciele prowadzą drapieżny tryb życia, polując na drobne zwierzęta.

W Europie Środkowej stwierdzono występowanie tylko jednego gatunku – modliszki zwyczajnej *Mantis religiosa*, który należy do rzędu modliszek (*Mantodea*) i rodziny modliszkowatych (*Mantidae*). Długość ciała tego owada waha się u samca od 40 do 60 mm, samica jest większa (50-75 mm). Charakterystyczną cechą gatunku jest ruchliwa trójkątna głowa, z wyraźnie widocznym aparatem gębowym (typu gryzącego). Przednia para odnóży chwytnych przystosowana jest do chwytania i przytrzymywania zdobyczy (podczas spoczynku aparat ten nadaje modliszce pozę „modlitewną”, stąd nazwa rzędu) [8].

M. religiosa jest gatunkiem bardzo rzadkim, w Polsce zagrożonym, zaliczanym do kategorii EN. Współczesny zasięg modliszki w Polsce jest ograniczony do północnej części Puszczy Sandomierskiej (po okolice Kolbuszowej i Mielca) oraz zachodniej części Lasów

* Pracę recenzowała: prof. UP, dr hab. Beata Raszka, Uniwersytet Przyrodniczy, Wrocław

Janowskich i Lasów Lipskich [4], gdzie preferuje siedliska o podłożu wapiennym, suche, kserotermiczne łąki śródleśne, polany i brzegi lasów.

W 2002 roku stwierdzono występowanie tego gatunku w Magurskim Parku Narodowym. Pierwszego osobnika zaobserwowano na terenach łąkowych w niezamieszkałej miejscowości Ciachania, natomiast obserwacje prowadzone w roku 2003 wykazały występowanie kolejnych osobników modliszki zwyczajnej na nowych stanowiskach. Może to świadczyć o istnieniu lokalnych populacji *M. religiosa* w Magurskim PN [5].

W 2004 roku zidentyfikowano najbardziej wysunięte na północ Polski stanowisko *M. religiosa* w miejscowości Sudół, gdzie gatunek ten się rozmnaża, o czym świadczy fakt odnalezienia również kokonów [6]. W roku 2005 zaobserwowano modliszkę zwyczajną na Roztoczu Zachodnim w miejscowości Goraj, co może wskazywać na ekspansję gatunku na północ [1].

II. OBSERWACJE MODLISZKI ZWYCZAJNEJ W RZESZOWIE I OKOLICACH

M. religiosa zaobserwowano po raz pierwszy w Rzeszowie na przełomie lipca i sierpnia 2006 roku. Obserwacji dokonano w słoneczny dzień na osiedlowym trawniku na ul. Podwisłocze (uskrzydłony osobnik, długości ok. 50 mm). Kolejne stwierdzenie tego gatunku miało miejsce w pierwszej dekadzie sierpnia 2006, w pobliżu Mostu Zamkowego na Wisłoku (uskrzydłony osobnik, długości ok. 60 mm). W drugiej dekadzie sierpnia 2007 roku zaobserwowano kolejne dwa osobniki, długości ok. 60 mm (na trawniku w parku na Zalesiu).

Poczynione obserwacje nie mogą być dowodem na wysunięcie stwierdzenia o występowaniu lokalnej populacji tego gatunku w Rzeszowie, czy nawet o występowaniu osobników inicjujących powstawanie takiej, ze względu na brak stwierdzenia wystarczającej ilości siedlisk preferowanych przez *M. religiosa*. Zaobserwowane osobniki najprawdopodobniej pochodziły z hodowli terraryjnych, bądź, co jest również prawdopodobne, zostały zawleczone z miejsc ich naturalnego występowania. Należy podkreślić, że zgodnie z prawem [7], hodowanie modliszki zwyczajnej w warunkach terraryjnych jest możliwe tylko w przypadku posiadania odpowiednich dokumentów potwierdzających, że owad nie pochodzi z odłowu w naszym kraju.

Najbliższe miastu Rzeszów miejsce występowania tego gatunku stwierdzono w 2004 roku na śródleśnych łąkach i polanach w miejscowości Albigowa, położonej na pograniczu Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Dynowskiego (tj. około 22 km na wschód od Rzeszowa).

Od tamtego czasu corocznie obserwowano na tym terenie występowanie, od kilku do kilkunastu osobników, co może świadczyć o powstaniu populacji *M. religiosa* na stałe zasiedlającej występujące tam suche śródleśne łąki, polany i brzegi lasów o charakterze ekotonowym.

III. OBSERWACJE LOKALNEJ PRZYRODY SZANSĄ NA KSZTAŁTOWANIE WRAŻLIWOŚCI I ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ

Przedstawiony powyżej fakt stwierdzania nowych stanowisk modliszki zwyczajnej jest dobrym pretekstem dla omówienia tematu dotyczącego wnikliwych obserwacji otaczającego nas środowiska, często w pobliżu miejsca zamieszkania. Tereny takie bywają po prostu bagatelizowane, a dzieje się tak, ponieważ na co dzień mamy z nimi styczność i może się wydawać, że znamy je na tyle dobrze, że niczym nas już nie zaskoczą. Okazuje się, że jest to stwierdzenie ze wszech miar błędne, bo po pierwsze środowisko nieustannie się zmienia (czy

w przyrodzie istnieje zjawisko zwane klimaksem?), a po drugie wraz ze zmieniającymi się warunkami siedliskowymi następuje stałe przemieszczanie się gatunków w poszukiwaniu dogodnej niszy ekologicznej. Po trzecie, istnieje wiele gatunków zwierząt, które są „niewidoczne” z powodu niewielkich rozmiarów, mało ruchliwego trybu życia i kryptycznego ubarwienia. Dobrym tego przykładem może być właśnie stwierdzenie *M. religiosa* w Albigowej, pomimo, że przewija się tam duża ilość turystów np. w poszukiwaniu grzybów. Na tym terenie pierwszy stwierdzony osobnik omawianego gatunku był martwy, rozdeptany na ścieżce biegnącej przez polanę. Właśnie ten osobnik, zwrócił na siebie uwagę i przyczynił się do wnikliwszej obserwacji terenu, co przyniosło zamierzone efekty.

Edukacja przyrodnicza jest obecnie najważniejszym z działań na rzecz ochrony przyrody i środowiska. Jest ona wartościowa ze względu na poznawanie otaczającego świata, praw nim rządzących oraz fakt, że może być narzędziem wspomagającym szereg działań ochroniarskich [3].

Świadomość ekologiczna jest pojęciem, które można wytłumaczyć w prosty sposób. Jeżeli słowo „świadomość” oznacza zdawanie sobie sprawy z istniejącego otoczenia, czujność, jasność zmysłów, rozsądek [9], to świadomość ekologiczna będzie oznaczała działanie człowieka lub społeczeństwa w kontekście różnych wymogów środowiska, zrozumienie i zaakceptowanie mechanizmów działania przyrody oraz poczucie świadomości jej tolerancji, której musimy się podporządkować.

Obecnie edukacja ekologiczna oparta jest głównie na globalizacji problemów, nie wyrabia w młodzieży pożądanych postaw aktywności w ich środowisku lokalnym. Dlatego ważnym jest propagowanie bioregionalizmu, który jest wielką szansą dla edukacji skierowanej do młodych ludzi, dostrzegających problemy środowiskowe regionu [2].

Wnikliwsze obserwacje otaczającego nas środowiska pozwolą na wykształcenie się nie tylko istotnych zmian w świadomości człowieka, ale również w jego postępowaniu wobec przyrody. Taki stan rzeczy można osiągnąć głównie dzięki zdobywaniu rzetelnej, praktycznej wiedzy ekologicznej. Dążąc do zwiększenia poziomu świadomości ekologicznej, należy zacząć od kształcenia i prośrodowiskowego wychowania młodzieży, która powinna rozumieć funkcjonujące w świecie przyrody mechanizmy oraz dostrzegać przyczyny niekorzystnych zjawisk spowodowanych ingerencją człowieka.

IV. LITERATURA

1. Buczyńska E, Buczyński P., Pałka K.: Modliszka zwyczajna (*Mantis religiosa* L.) (Mantodea: Mantidae) na Roztoczu. *Wiad. Entomol.* 25. 1. s. 56-57. 2006.
2. Korbel J., Lelek M.: W obronie Ziemi - radykalna edukacja ekologiczna. Bielsko-Biała. Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot. s. 35. 1995.
3. Krupa K., Krupa K.: Miejsce edukacji przyrodniczej w ochronie przyrody i środowiska Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego. *Metody aktywnej edukacji ekologicznej w Wielkopolsce.* ZPKWW Poznań. s. 65-72. 2003.
4. Liana A.: Prostoskrzydłe Orthoptera i inne owady ortopteroidalne. W: Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Z. Głowaciński (red.). Instytut Ochrony Przyrody PAN. Kraków: 115-120. 2002.
5. Pawelec J., Basista S.: Inwazja modliszek w Magurskim Parku Narodowym. *Parki Nar.* Warszawa. 4. s.1-2. 2003.
6. Sępioł B.: A new site of the Praying Mantis *Mantis religiosa* (Linnaeus 1758) in northern part of the Świętokrzyskie Mountains. *Kulon.* 10. s. 77-79. 2005.

7. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz. U. Nr 220, poz. 2237).
8. <http://www.modliszki.com/>
9. <http://pl.wikipedia.org/>

APPEARING OF THE PRAYING MANTIS (MANTIS RELIGIOSA L.) IN RZESZÓW AND SURROUNDINGS

Summary

All over the world about 2 300 species of praying mantis were described mainly in the tropical and subtropical climate. In Central Europe is appearing only one species – Mantis religiosa L. In Poland it is protected, endangered insect with becoming extinct. It is appearing on only few sites, mainly in the south-eastern part of our country. In the last years it is being observed also on new sites, also in surroundings of Rzeszów city. In order to determine appearing of local populations and the migration paths it is necessary to establish the program of its monitoring. It can be drawn by the task with the competition of young researchers participating the Biological Olympic, what will contribute for deepening them of the ecological awareness and the ecological sensitivity.

Key words: *Mantis religiosa* L., Rzeszów and surroundings, the ecological education